

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Yoksulluk Sorunu

TİBET ERDOĞAN ¹

Başvuru:17.01.2022; Düzeltme:20.02.2022; Kabul:21.05.2022

Sürdürülebilir kalkınmanın temel sorun olarak ele aldığı sınırlı kaynaklar, aynı zamanda çözmeyi hedeflediği ana temayı da oluşturmaktadır. Kalkınmanın sürdürülebilirliği; günümüz insanının hem sorunudur hem de doğal kaynaklar, gelecek nesle hak ettiği şekilde sistematik olarak aktarma noktasında sorumluluğudur. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden 17 hedef içerisinde ilki olan yoksulluğun ortadan kaldırılması, birçok ulusun temel ekonomik sorunlarından biridir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin tüm insanlığın refahını temel alan bir taahhüt olması sebebiyle yoksulluk sorununun ilk maddede yer alması önemlidir. Çünkü yoksulluk olgusu geçmişten günümüze varlığını sürdüren sadece geri kalmış ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de şiddeti giderek artan küresel bir sorun olarak görülmektedir. Bu çalışmada, kavramsal olarak sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yoksulluk tanımlamalarına ve yoksulluğun türlerine ve halihazırda var olan dünya ve Türkiye’deki yoksulluğun boyutunun ne durumda olduğuna uluslararası kuruluşlardan elde edilen sayısal veriler ışığında değinilmiştir.

JEL kodları: D30, D39, F21

Anahtar kelimeler: Sürdürülebilir kalkınma, yoksulluk, insani yoksulluk

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, tibeterdogan16@gmail.com

1. Giriş

İktisat bilimi dahilinde; sınırsız insan ihtiyaçlarının, sınırlı kaynaklarla en faydalı şekilde karşılanmasına yönelik çözümler üretilmeye çalışılması 'kalkınmaya'; hem bugünün insanları hem de gelecek nesiller için sağlanması ise kalkınmanın "sürdürülebilir" olmasına bağlıdır. Bu sebeple sadece kalkınma özelinde politikalar geliştirmekten öte, genel anlamda ekonomik ve sosyal olarak kalkınmayı sağlayacak politikalar üretme adına amaçlanmış bir programdır.

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri; iktisadi ve çevresel tüm faktörlerle birlikte kalkınmanın sürdürülebilirliğinin gereklikleriyle açıklandığı, birbiriyle ilintili maddelerden oluşmaktadır. Ekonomik kalkınma ve büyümenin niteliğinin değiştirilmesi temel hedeftir. Sosyal, ekonomik ve çevresel farklılıkların dikkate alınması şartıyla insan topluluklarının; adil bir dağılımın olduğu düzende barış, huzur içerisinde yaşamasını esas alan küresel bir hareket planının duyurusu olarak da tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda hedeflerden ilkinin yoksulluğun, eşitsizliğin ortadan kaldırılması olması son derece önemlidir. Çalışmada insan girişimlerinin, mücadelelerinin var olan ekolojik sistemi evrensel boyutta etkilediğine değinilmiştir. Bu görüşü destekleyen Brundtland Raporuyla başlayan süreçte; yoksulluğun ortadan kaldırılması, doğal yaşamdaki kaynaklardan adil şekilde istifade edilmesi gibi sürdürülebilir kalkınma için gerekli temel ilkelere bahsedilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden ilki olan yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunun, yoksulluk sorununu yaşayan ülkeleri ve bireyleri etkisi altına alan küresel

insani bir problem olduğu gerçeğinde birleşilmektedir. Yoksulluk sorununun tek bir nedeni olmadığı gibi çözüm noktasında da tek bir formülü bulunmamaktadır. Bu çalışmada yoksulluğun derinliğine, paylaşılan refahtaki eşitsizliğe, kalkınmanın gelir dışında sosyolojik anlamda kronik eşitsizliklere sebep olduğuna değinilerek dünyada ve Türkiye'de yoksulluğun mevcut durumu sayısal verilerle analiz edilmiştir.

Çalışmada ilk olarak uluslararası örgütlerin geliştirilme yönündeki adımları ele alınmıştır. Yoksullukla mücadele politikaları adına başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere Dünya Bankası gibi ekonomik forumların yoksullukla ilgili değerlendirmelerine yer verilmiştir. Öte yandan makalede yoksulluğun halihazırda düşük gelirli ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra ileri teknolojiye ve ekonomik yeterliliğe sahip ülkelerin de problemi haline geldiğine değinilmiştir. Net bir tanım olmayan yoksulluğun; sınırlarının ve belirleyici kriterlerinin görülmesi amacıyla yoksulluğun türlerine de açıklama getirilmiştir. Ülkelerin farklı gelişmişlik düzeyleri, coğrafi konumları, demografik yapıları sebebiyle yoksulluğun nedenleri yoksulluğun tanımlarını değiştirmektedir. Bu noktada yoksulluğun farklı ölçüm kriterlerinin ve yöntemlerinin olduğunu belirtmek de makalenin temel amaçları arasında yerini almıştır.

Refah seviyelerinin artış gösterdiği dünya ekonomilerinde, büyüme göstergelerinin pozitif yönde olması, yoksulluğun dünyada halen ciddi bir sorun teşkil ettiği gerçeğinin değişmediğini göstermektedir. Gelişen ekonomilerde büyümeden sağlanan getirilerin toplumdaki adaletsiz dağılımıyla,

eşitsizlik ve yoksulluk sorunun kaynaklarının aynı olduğu görülmektedir. Yoksulluk ve eşitsizlik arasındaki fark ise yapılan tanımlamalarla ve açıklanan rakamlarla açıkça belirtilmektedir. Öyle ki eşitsizlikler; insanların, açlık, yetersiz beslenme, yeterli sağlık gereksinimleri sorunlarının haricinde yaşam standartları arasındaki farkları ortaya koyarken;

2. Sürdürülebilir Kalkınma ve Hedefleri

Sürdürülebilir kalkınma, insan ve doğa arasındaki denge korunarak doğal kaynakları tüketmeden, bir sonraki kuşağın gereksinimlerinin de karşılanmasına olanak sağlayacak biçimde şimdiki ve gelecek zamanda insanlığın kalkınmasını, refahını programlamayı öngörmekte ve amaçlamaktadır. Esasında sürdürülebilir kalkınma; çevresel, sosyal, iktisadi gelişimleri de kapsayan bir süreç olarak nitelendirilmektedir (Alagöz, 2004, s. 6-9).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk olarak, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Brundtland Raporu'nda kullanılmıştır. Düzenlenen rapora göre, sürdürülebilir kalkınma gelecek nesillerin refahında bir düşüş olmaksızın şimdiki neslin gereksinimlerinin karşılanma durumu olarak açıklanmış; bilinen en yaygın tanım olarak da kabul görmüştür (Önder & Ağca, 2018, s.78).

Bu rapor, genel itibarıyla yoksulluğun tüm insanlık için ortadan kaldırılacak olmasını, doğal kaynakların tüm fayda sağlayacaklar için optimum şekilde kullanımı bölüşümünü, demografik kontrolünü ve doğaya zarar vermeyecek teknolojilerin

yoksulluk, hayatlarını insani şartların çok altında yaşamak zorunda kalanları işaret etmektedir. Bu durum temelde daha vahim bir tabloyu göz önüne sermektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin birbiriyle paralel hareket etmesi görüşü ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasının ilk sırada yer alması bu noktada oldukça önemlidir.

gerçekleştirilmesini sürdürülebilir kalkınmanın hedefleri doğrultusunda açıklamaya çalışmıştır (Ağca, 2002).

Brundtland Raporu'nda, iktisadi büyümenin hem küresel boyutta ekolojik problemleri çözebilmek hem de yoksulluğun ortadan kaldırılmasını sağlamak için, gelişmekte olan ulusların rolünün önem arz edeceği vurgulanmıştır. Ayrıca yeni bir yapılanma ile kalıcı bir büyüme modelinin hayata geçirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur (Bozlağan, 2005, s. 1019-1020).

Birleşmiş Milletler Konseyi tarafından 25 Eylül 2015 tarihinde New York'ta düzenlenen Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda, gelecek nesillere bırakılacak maddi ve ekolojik mirasa zarar vermeden sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için gerekli koşulların neler olduğu, sorunların nasıl çözümleneceği görüşülmüş sonrasında "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" belirlenerek ekonomi literatürüne girmiştir. 193 üye ülkenin de katıldığı 17 "Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi" ile küresel bir gündem haline gelmiştir. Bu evrensel hedefler; her nevi yoksulluğu sona erdirmek, açlığı sonlandırmak, temel beslenme koşullarını sağlayabilmek, insanların sağlıklı

ve kaliteli yaşamlarını sağlamak, toplum içindeki her bireye eşit şekilde nitelikli eğitim sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, herkesin suya rahatlıkla ulaşabilmesi ve sağlıklı bir şekilde korunabilmesi, tüm bireylere erişilebilir temiz enerji sağlamak, nitelikli ekonomik kalkınmayı ve insan onuruna yakışır işleri sağlayabilmek, sağlam altyapı inşa etmek, sürdürülebilir ve yenilikçi sanayiye hedeflemek, ülkelerin kendi içinde bulunduğu ve uluslararası düzlemdeki eşitsizliği azaltmak, şehirleri insanların kendilerini güvende hissedebilecekleri şekilde güçlendirmek, sorumlu tüketimi ve üretimi sağlamak, iklim değişiklikleri karşısındaki doğal afetlere karşı mücadeleye acil durum planları yapmak, suda yaşam başlığı altında denizleri ve doğal su kaynaklarını sürdürülebilir şekilde kullanmak, karasal doğal dengeyi korumak, şeffaf, güçlü kurumlar kurmak, herkesin adaletle güvenebileceği toplumlar oluşturmak ve son

3. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Doğrultusunda Yoksulluk Sorunu

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında yer alan yoksullukla mücadele özellikle ilk sırada yer almaktadır. Bu hedef aslında temel insan hak ve özgürlüklerinin de muhafazası ve geliştirilmesi anlamında ciddi önem taşımaktadır. Bu sürdürülebilir kalkınma anlayışında hedeflenen amaçlara ulaşılması küresel anlamda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerin de ihtiyacı haline gelmiştir. Yoksulluk sorununun yeterince dikkate alınmaması toplum içinde eşitsizlik, işsizlik, kentleşmedeki çarpıklık, sağlıksız yaşam ve sosyal güvence olanaksızlığı gibi ciddi sorunları beraberinde getirmiştir.

olarak sürdürülebilir kalkınma için ortak paydada birleşilen evrensel amaçları canlı tutmak şeklinde madde madde sıralanmıştır. Bir zincirin halkalarını oluşturan bu hedefler, 2030 yılına kadar dünya üzerinde eşitsizlik, yoksulluk ve ekolojik problem olarak nitelendirilen sorunları ortadan kaldırarak, sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek amacı taşımaktadır ve küresel bir rehber olarak görülmektedir [\(Ar & Uğuz, 2017, s. 521-530\)](#).

1990'larda sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak artan yoksulluk ve işsizlik probleminde küresel ölçekte çözüm bulmak için 2000 yılında BM Genel Kurulu'nda Binyıl Zirvesi sonunda yayımlanan Binyıl Deklarasyonu ile yoksulluk konusunda iş birliği yapılması gerektiği ileri sürülmüştür. BM 2001 yılında Binyıl Bildirgesi'ndeki hedefleri, Binyıl Kalkınma Hedeflerine dönüştürülmüş olup bu hedeflerde ise asıl amaçlanan 2015 yılına kadar az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu yarıya indirmek olmuştur [\(Akyıldız, 2011, s. 41-47\)](#).

Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma hedefleri bütün dünya ülkelerini tek noktada birleştirmektedir ve çözülmesi sorunun ortak olduğunu göstermektedir [\(Özdemir & Oğuz, 2018, s. 773\)](#).

Yoksulluk sorunu ulusların kendi içerisinde özel, uluslararası alanda ise çok boyutlu küresel bir problemdir. Yoksulluğun şiddeti, ölçütü değişen küresel yapı içerisinde uluslararası kurumlar tarafından farklı tanımlamalar ve ölçümlerle nitelendirilmiştir. Yoksulluk sorununu çözmek için farklı yöntemler geliştirilse de BM yoksulluk sorununu daha ileri bir perspektiften analiz ederek insani gelişmişlik kavramıyla ele almış ve sorunu insani kalkınmışlıkla ilişkilendirmiştir. BM Kalkınma Programı,

1997'den itibaren beşeri kalkınma değerleri, oranları ve endeksleri bağlamında değerlendirirken insanların yaşam süresi ortalamaları, okuma yazma oranı, eğitim süreleri, satın alma kapasiteleri, çocuk doğum, ölümleri gibi ayrı başlıkları içeren temalar belirleyerek yoksulluğu genel insani kalkınmışlıkla birlikte ele almıştır. Aslında farklı tanımlara, kıstaslara göre değişen yoksulluk temelde, kişinin hayati gereksinimleri olan besin, giyim, barınma gibi fiziki ihtiyaçları elde edememe bir başka deyişle gelirin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesi durumudur. Uluslararası platformlarda genel kabul gören kıstaslara göre yoksulluk sorunu günlük 1,9 doların altında geliri olan kimseleri işaret etmektedir. Öte yandan yoksulluk sınırını ifade ederken tek bir sayısal ölçüt üzerinden ilerlemek küresel yoksulluğu tanımlamada objektif veya nesnel açıdan yeterli değildir. Çünkü gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk kriterleri ile gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk kriterleri farklı olacağı gibi ölçütleri de farklı olacaktır.

Günümüzde yerleşik hale gelmiş yoksulluk sorunuyla uğraşan toplumlara göz atıldığında; bu toplumların egemen güçlerin baskısından çıkarak bağımsızlığını sağlayan ancak iktisadi ve ekonomik anlamda kalkınmasını sağlayamamış oldukları görülmektedir. Ayrıca dolaylı ya da doğrudan müdahaleyle kolonici güçlerin hükmünün devam etmesi sorunun kronikleşmesinde önem teşkil etmektedir. Yoksullukla mücadele eden her ülkede; küresel etkenlerin yanı sıra başta eşitsizlik olmak üzere iç savaşlar, ülkenin sahip olduğu elverişsiz coğrafi koşullar, ülkedeki istikrarsız, kötü yönetim şekilleri, çıkar gruplarının rant arayışları, eğitim ve üretim olanakları, istihdam imkanları, alt yapı koşullarının kısıtlı

olması, sosyal hizmetlerin yetersizliği, hukukun zayıflığı, gibi birçok neden yoksulluğun şiddetini artırmaktadır. Yoksulluğun sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyolojik boyutunun da olduğu ayrı bir gerçekliktir. Yatırım ve büyüme dengesinin sağlanamaması, daralan iş gücü piyasası ücretlerdeki eşitsizliği artırmaya başlamıştır. Toplumlarda görülen hızlı nüfus artış oranlarının, ülkenin kalkınma seviyesini geçmesi de kaynakları kullanma ya da yeni kaynak ihtiyacı doğması anlamında yoksulluğu tetikleyen durumlar arasındadır. Artan nüfusa karşın altyapı, sağlık ve eğitim sorunlarının çözülmemiş olması ve daha da artması birçok alanda mahrumiyet yaratarak aslında yoksulluğun şiddetini de artırmaktadır. Köylerden şehirlere göçle birlikte nüfusu artan ama altyapısı gelişmeyen, işsiz kesimin arttığı büyük şehirlerde oluşan kentsel yoksulluk tam olarak bu durumu örneklendirmekte ve yoksulluğun nasıl evrildiğini göstermektedir ([Çokadar, 2019](#)).

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, yoksulluk sorununun tüm yönleri ve boyutlarıyla ortadan kaldırılmasına yönelik olarak oldukça ciddi bir değerlendirme ve taahhütname niteliği taşımaktadır. En savunmasız durumda olan kesimin odağa alınması, temel kaynaklara, hizmetlere ulaşımın artırılması, ekonomik krizler ile iklim temelli afetlerden, salgınlardan etkilenen toplumların desteklenmesi ve durumlarının iyileştirilmesi en temel hedeftir. Dünya genelinde yoksulluk ele alındığında insanların bir bölümünün hayat standartlarının yükseldiği görülürken diğer bir bölümünün bırakın yaşam kalitesinin artmasını temel besin ihtiyacını karşılamakta sıkıntı çektiği görülmektedir. Dünya Bankası tarafından

açıklanan veriler, 1990'lı yıllarından günümüze kadar dünya genelinde yoksulluğun azaldığını ve bu oranın %10 seviyelerine kadar düştüğünü göstermektedir. Dünyada 1990'lı yılların ilk zamanlarında görülen 1,9 milyar insanın açlık sorunuyla mücadele ettiği ve bu kesimin %80'inin Doğu Asya & Pasifik ve Güney Asya bölgelerinde yaşadığı belirtilmektedir. Son yıllarda Doğu Asya & Pasifik ve Güney Asya bölgelerinde yoksulluk oranlarının azaldığı gözlemlenmektedir. Bunun en önemli nedenin ise Çin ve Hindistan'daki yoksulluk yüzdelerinin istikrarlı bir şekilde düşmesi olarak gösterilmektedir. Ayrıca son yıllarda ekonomik büyüme oranlarında pozitif ivme yakalayan Sahra-altı Afrika'da, yoksulluk sınırı altında yaşayan insan sayısının artmasına da dikkat çekilmektedir. Büyümenin yaşanmasına karşın yoksulluk sorununun giderilememesinin farklı nedenleri olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenlerden en önemlisinin bölgedeki yapısal gelir adaletsizliği olduğu ifade edilmektedir. Ekonomik büyümeye en fazla hız kazandıran; yer altı kaynakları, inşaat gibi sektörlerdir. Büyümede önemli rolü olan bu sektörlerin kontrolünün, bölge nüfusunun %1'ni aşmayan belli kesimin elinde bulunması da ayrı bir problem olarak görülmektedir. Bu noktada ekonomik büyümeden sağlanan gelirin, kazancın tüm halk tarafından eşit şekilde paylaşılmaması, belli kesimlerin zenginleşmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki yoksul insan sayısının da yıllar itibariyle artması eşitsizliğin derinleşmesi sonucunu kaçınılmaz hale getirmektedir. Gelir dağılımında, sınıfsal gruplar, etnik köken gibi unsurlar ise yoksulluğa neden olan diğer önemli faktörler olarak sıralanmaktadır (Emin, 2018).

Dünya üzerinde aşırı yoksul nüfusun %80'inin yaşadığı Güney Asya ve Sahra altı

Afrika vb. bölgelerde; ekonomik büyümenin kısıtlı olması, iklim değişiklikleri, çatışma ortamları ve gıda ürünlerindeki bozulmaların oluşturduğu yeni tehditler, yoksulluk probleminin insanlığın sorunu olmaktan çıkartılması için kalıcı ve derin çözümlerin getirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (UNDP, 2021).

Aşırı yoksulluk içinde bulunanların sayısı 1990 - 2015 yılları arasında önemli ölçüde düşmüş olsa da günümüzde hala birçok insan yaşamsal gereksinimlerini dahi karşılamakta güçlük çektiği hala gerçekliğini korumaktadır (Halisçelik, 2015, s.29).

Yoksulluk sorununda; 2000'li yıllarda açlık sorunu yaşayan ve açlık sınırında altında olan insanların sayısında yüksek oranda azalmanın görüldüğünün en önemli nedenlerden biri 2000 yılında BM'nin düzenlediği Binyıl Zirvesi'nde toplanan dünya liderlerinin "Binyılın Kalkınma Deklarasyonu" başlığı altındaki metni onaylayıp imzalamalarıdır. Bahsi geçen metnin en önemli bölümü, dünyada 2015 yılına kadar küresel yoksulluk ve açlığın önemli ölçüde azaltılmasını planlayan "Binyılın Kalkınma Hedefleri" bölümüdür. Yoksulluğun azalıyor olarak değerlendirilmesine rağmen tanıtımda yer alan günlük 1,9 doların altında kazancı olan yoksul nüfusun, %10 gibi düşük bir seviyede görünüyor olması, aslında yoksulluğun anlaşılmasında tek başına yeterli değildir. Bunun için farklı yaklaşımlarla ölçülen yoksulluk oranlarına da bakılması gerekmektedir (Emin, 2018).

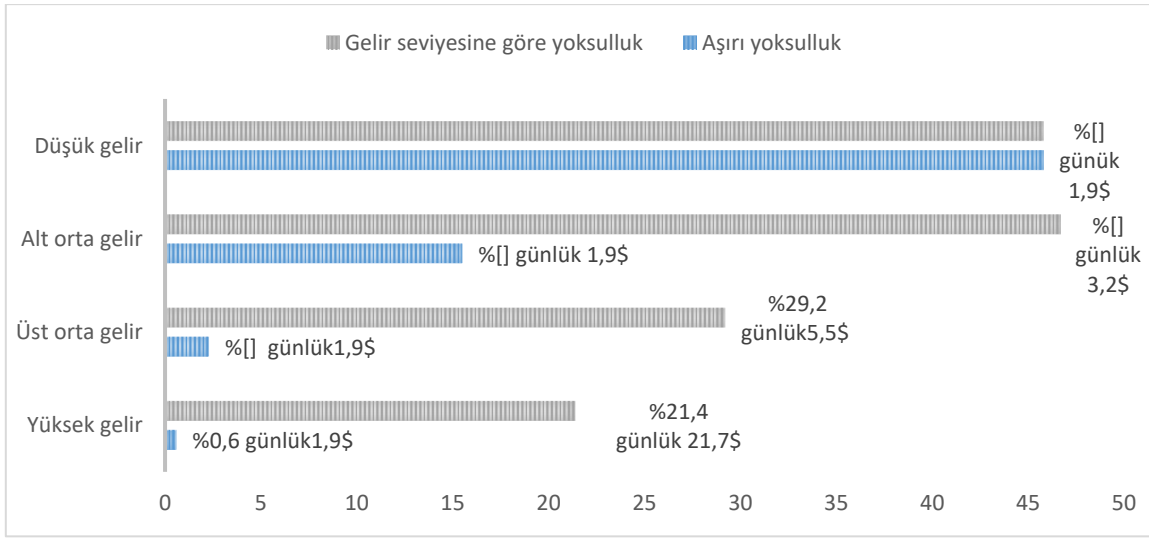
Küresel yoksulluğun kalkınmışlıkla bağdaştırılmasıyla birlikte düşük gelirli ülkelerin aksine gelişme süreci devam eden ve ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerde günde 1,9 dolar altında yaşamak bir tarafa, günlük 1,9 dolarla insanların hayatlarını sürdürmeleri neredeyse imkansızdır. Bu doğrultuda Dünya

Bankası, gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler için yoksulluk sınırı rakamlarını; açlık, yoksulluk tanımlarının bölgeden bölgeye ülkeden ülkeye değişmesi sebebiyle farklı rakamlarla ifade etmiştir. Bu rakamlar günlük 3,2 dolar, 5,5 dolar ve 21,7 dolar altında gösterilerek açıklanmıştır.

Grafik 1'de görüldüğü üzere alt orta gelire sahip 1,9 dolar altında yaşayan aşırı yoksul

kesimin toplam nüfusa oranı %15,5 seviyesinde iken 3,2 dolar altında yaşayanların oranı %46,7 seviyesindedir. Bu durum düşük gelirliiler açısından incelendiğinde 1,9 doların altında yaşayan aşırı yoksul kesimin toplam nüfusa oranı %45,8 düzeyindedir. Ayrıca üst orta gelire sahip ve 1,9 dolar altında yaşayan aşırı yoksul kesimin toplam nüfusa oranı %2,3 olarak görülmektedir.

Grafik 1: Dünya Yoksulluk Sınır Oranları (2017)

Kaynak: Dünya Bankası

Dünyada ekonomik forumlardan elde edilen yoksulluk verilerinde en sorunlu bölgeler arasında gösterilen Doğu Asya & Pasifik ve Güney Asya bölgelerinde her yıl milyonlarca insanın yoksulluk çıkmazından kurtulmak için mücadele ettiğini ve diğer bölgelerde de yoksulluğun giderek azaldığını belirttik. Ancak değerlendirilmeye alınması gereken bir diğer bakış açısı şudur ki; farklı coğrafyalara ve demografik yapılaraya sahip ülkeler karşılaştırıldığında eşitsizlik sadece ekonomik ve fiziki alanlarda görülen bir durum değildir. Ekonomik eşitsizliklerin bir sonucu olarak sosyal problemler de beraberinde gelmektedir.

Yoksulluğun devamlılığının sürmesi ve şiddetinin artmasında, gelir eşitsizliği, yetersiz sağlık koşulları, eğitim imkansızlığı gibi alanlarda yaşanan adaletsizliklerin de önemli etkenlerden olduğu muhakkaktır. İçinde bulunduğumuz teknoloji çağında dünyaya gelen her çocuğun hayatta kalmak adına eşit fırsatlara sahip olmadığı ve açlık, salgın gibi nedenlerle gerçekleşen çocuk ölümleri ise yoksulluk bağlamında yaşanan belki de en vahim durumdur. Yoksulluğun birçok farklı nedeni olmasıyla birlikte dünya genelinde yoksulluğun yoğun yaşandığı bölgelerin durumu incelediğinde; büyük çoğunluk kırsal

alanlarda yaşamaktadır. Kırsal alanda ikamet eden bu insanların herhangi bir eğitim imkânı olmadığı ve tarım sektöründe istihdam edildikleri görülmektedir.

Son dönemde Dünya Bankası'nın ülke ekonomilerinde gerçek büyüme ve kalkınma sağlandığında, yoksulluğun zaman içinde nasıl bir hal alacağına dair yaptığı araştırma sonuçlarında; insanların geliri son 20 yılda büyüdüğü gibi büyüme istikrarı sağlarsa yoksulluk oranlarının 2030 yılında dünya genelinde %5,7'ye, eğer son 10 yılda büyüdüğü gibi büyümeye devam ederse yoksulluk oranlarının %4,2'ye ve hatta %3'e gerileyeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca 2030 yılında Sahra-Altı Afrika bölgesi hariç diğer tüm bölgelerde yoksulluk oranlarının farklı büyüme

3.1. Yoksulluğun Türleri

Birçok uluslararası kurum ve kuruluş tarafından benimsenen, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin ilki olan yoksulluk ve beraberinde açlığın azaltılması sürecinde yoksulluğun tek bir tanımı olmadığını belirtmiştik. Bu doğrultuda literatürde en çok yer alan Seebom Rowentree yapmış olduğu ilk anlamlı yoksulluğun tanımı "bireyin toplam gelirinin, yaşamını sürdürmek için gerekli olan yiyecek, giyim gibi asgari düzeydeki fizyolojik ihtiyaçları karşılayamaması durumu" olarak ifade edilmiştir.

Yoksulluğun farklı tanımlamaları ve nedenleri içermesi çok boyutlu yoksulluğu ölçme noktasında da farklı ölçüm yaklaşımlarının geliştirilmesine sebep olmuştur. Bu anlamda farklı yaklaşımlar yoksulluk tanımının yapılmasındaki güçlüklerin aşılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca yoksulluğun türlere ayrılmış olması

senaryolarına göre %10'un altına düşmesi beklenmektedir (Emin, 2018).

Dünyada yoksullukla ilgili yapılan çalışmalar, 2000 yılların başından itibaren her ne kadar gelişmekte olan ülkelerin yoksulluk seviyelerinde azalma meydana geldiğini gösterse de gelişmiş ülkelerde bu oranın artması yoksullukla mücadelenin, 2000'li yıllarda dünyada küresel anlamda daha merkezi bir yer edinmeye başladığını göstermektedir. Öyle ki, Dünya Bankası 2000-2001 raporunu Yoksulluğa Saldırı adıyla sunmuştur (Coşkun & Tireli, 2010). Raporda yoksulluğun azaltılması konusuna daha geniş bir çerçeveden bakılarak hem büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın gerekliliğine hem de kamu kurumlarının bu anlamda işleyişine, siyasal sorunlara yer verilmiştir.

daha belirleyici tanım yapılmasında oldukça önemlidir.

Yoksullukla mücadelenin gelir ve gelir dışı unsurlarla birlikte değerlendirilmesi gerekliliği kalkınma süreçlerinde sadece ekonomik büyümenin değil diğer unsurların da önemli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ekonomik büyüme oranları aynı ya da yakın olan fakat yoksullukla mücadele konusunda aynı başarıyı yakalayamayan ülkelerin varlığı ekonomik büyümenin yoksullukla mücadele kapsamında farklı politikalar geliştirilmesi gerektirdiği tartışmalarının ortaya atılmasına neden olmuştur. Dünya ülkelerinin başlıca sorunu olan yoksulluk 2000'li yıllarda küreselleşmeyle birlikte hız kazanmış küresel bir kriz olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu anlamda Birleşmiş Milletler başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş politika ve program geliştirmek suretiyle çeşitli konferans ve zirveler düzenlemiştir. Dünyada yoksullukla mücadele kapsamında Birleşmiş Milletlerin

Binyıl Kalkınma Hedefleri ve AB'nin "Lizbon Stratejisi" ilkeleri bu süreçte öne çıkmaktadır ([Haliscelik, 2015, s.15-16](#)).

Yoksulluğun farklı tanımları ve türleri bulunmakta beraber hepsinin ortak tanımı mutlak yoksulluk ve görel yoksulluk üzerine yoğunlaşmıştır. Aşağıda yoksulluğun türleri tek tek açıklanarak Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde değerlendirilmiştir:

3.1.1.Mutlak Yoksulluk- Görel Yoksulluk

a.) Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri adına temel gereksinimlerini karşılayabilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir düzeyidir. Bireyin yeterli gelir elde edememesinden dolayı temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan bireyler mutlak yoksul olarak tanımlanmaktadır ([Topgül, 2013, s. 280](#)).

Bireylerin herhangi bir yardım alamadıkları için temel ihtiyaçlarını karşılayamaz durumda olduklarından yaşamlarının dahi sona erebileceği yoksulluk türüdür. Mutlak yoksulluğa az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha çok rastlanmaktadır. Genel anlamda mutlak yoksulluk hem temel besin hem de temel besin dışı faktörleri dikkate alarak oluşturulmaktadır ([Taş & Özcan, 2012, s. 424](#)).

b.) Görel Yoksulluk

Görel yoksulluk, bireyin kendi yaşam standardını, kendi bulunduğu duruma göre üst yaşam standardına sahip gelir grubu ile kıyaslaması sonucu ortaya çıkan yoksulluk türüdür. Görel olarak yoksul kişiler, temel gereksinimlerini mutlak şekilde karşılayabilirler. Fakat bu bireylerin kişisel kaynaklarının yetersizliği sebebiyle toplumun kabul görmüş refah seviyesinin altında kalmışlardır ve topluma sosyal olarak

katılımları engellenmiştir ([Yaşar & Tasar, 2019, s. 122](#)).

Görel yoksullar temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler ancak toplumsal refah anlamında eğitim, sağlık ve sosyal katılım açısından yeterli konumda değildirler ([Taş & Özcan, 2012, s. 424](#)). Görel yoksulluk hesaplanırken yoksulluk çizgisi baz alınır. Yoksulluk çizgisinin altında kalanlar görel yoksul olarak kabul edilirler ([Aydın, 2014, s. 6](#)).

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde görel yoksulluğun ortadan kaldırılacak olması veya tüm insanlık için en aza indirgenmesi, mutlak yoksulluğun öncelikli olarak ortadan kaldırılmasının sonrasında amaçlanmaktadır.

3.1.2. Gelir Yoksulluğu – İnsani Yoksulluk

a.) Gelir Yoksulluğu

Gelir yoksulluğu; bireyin veya içinde olduğu ailenin, asgari yaşam koşulları için ihtiyaç duyduğu temel gereksinimleri karşılayabilecek yeterli oranda geliri elde edememesi durumunu gösterir. Gelir yoksulluğu hesaplanırken genellikle en alt seviye de bir yaşam için gerekli olan gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır ([Topgül, 2013, s. 281](#)).

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden, "Eşitsizliklerin Ortadan Kaldırılması" amacı, gelir dağılımında her geçen gün daha da derinleşen bu eşitsizliğin ortadan kaldırılması için, düşük gelir elde eden zayıf gruplara, herhangi bir negatif ayrımcılık uygulanmaksızın kalıcı çözümler getirecek ekonomi politikalarının hayata geçirilmesini amaçlamaktadır.

b.) İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından kabul edilen bu kavram, insani şartlarda bir yaşam sürdürmek ve maddi olanakların yanında temel

gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, sosyal ve kültürel imkanlara da sahip olmanın gerekliliğini vurgulamaktadır ([Sapançalı, 2001, s.115-140](#)).

İnsani yoksulluk kavramı, aslında kişinin insan onuruna yakışır bir hayat yaşayamaması durumu olarak da açıklanır. Bireyin okuryazar olmaması, yaşam süresinin kısa olması, sağlık koşullarının elverişsizliği, temiz içme suyuna erişememe gibi temel insani ihtiyaçlarına ulaşamama olarak açıklanan insani yoksulluk kavramı yoksullukların temel alındığı insan hayatına vurgu yapmaktadır ([Açıkgöz & Yusufoglu, 2012, s. 77](#)).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri de bu program ile belirlenmiş ve yoksulluğun diğer türleri gibi çözüm ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

3.1.3. Nesnel Yoksulluk- Öznel Yoksulluk

a.) Nesnel Yoksulluk

Nesnel (objektif) yoksulluk yaklaşımında yoksulluk; gelire dair fiziki ve nesnel ölçütler kullanılarak ölçülmektedir. Bu yaklaşımda yoksulluk sınırı bazı değer yargılarını içerse de öznel yoksulluktaki gibi, kişilerin öz değerlendirmeleri neticesinde değil, uzmanlar tarafından öngörülen gereksinimlere göre belirlenmektedir.

b.) Öznel Yoksulluk

Öznel (sübjektif) yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluğun açıklanmasında bireylerin kişisel değerlendirmeleri dikkate alınmaktadır. Fakat bu değerlendirmeyi yapan kişiler, kendi ihtiyaçları için doğru olan kararı verememektedirler ([Arslan & Ayhan, 2017, s. 644-649](#)).

Aile bireylerine özgü sonuçlar doğuran öznel yoksulluk yaklaşımında, benzer yaşam standardına sahip hane halklarından bazıları kendilerini yoksul olarak tanımlarken bazıları

ise kendilerini yoksulluk sınırının üzerinde görmektedir.

Özetle objektif yaklaşım; yoksulluğu ortaya çıkaran nedenleri ve bireylerin yoksulluktan kurtulmaları için yapılması gerekenlerin önceden belirlenmiş olmasını, sübjektif yaklaşım ise, bireyin kendini yoksul olarak hissedip hissetmemesi durumu olarak açıklanabilir. Eğer birey kendini yoksul olarak hissediyorsa yoksuldur şeklinde tanımlama yapılmaktadır ([Özgüler, 2014, s. 141](#)).

3.1.4. Kırsal Yoksulluk- Kentsel Yoksulluk

a.) Kırsal Yoksulluk

Kırsal kesimde var olan yoksulluk genel olarak tarım ve hayvancılık sektöründe görülmektedir. Kırsal yoksulluğun kapsamı irdelendiğinde, bu guruba istihdam edilmeyen, ekim yapacak arazisi olmayan köylüler, tarım işçileri, mevsimlik tarım işçileri, köy ve kırsal kesimlerde ilkel usullerle üretim yapanlar, hayvancılık yaparak geçim sağlayanlar ve ekonominin yeni gelişmeye başlamakta olduğu yerlerde yaşayan kişiler, kırsal yoksulluğun etki alanına dahil edilebilirler ([Öztürk, 2008, s. 613-630](#)).

Günümüzde dünya nüfusunun neredeyse yarısı kırsal alanlarda yaşamaktadır. Bu rakam dünya nüfusunun %75'ini işaret etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen yoksulluk türüdür. Bu sebeple dünyada refah artışının sağlanması kırsal alanların refah seviyesinin artmasına bağlıdır. Öte yandan kırsal alandan yaşanan göçler yoksulluk kaynaklıdır ([Özgüler, 2014, s. 181](#)).

Kırda tarımsal üretim yapabilecek ve geçimini sağlayacak toprağa sahip olamayan bireyler kente göç etmektedirler. Kırsal yoksulluk oransal olarak kentsel yoksulluğa göre daha fazladır. Kırsal bölgelerde geçinemeyen bireylerin kente göç etmesi kentlerdeki yoksulluğun artmasına daha ciddi

bir sorun hale gelmesine neden olur. Kırdan kente göçün artması kentlerde gelir dağılımı ve sosyal eşitsizlikleri de ortaya çıkarmaktadır ([Topgül, 2013, s. 282](#)).

Kente göç eden yoksullar, kentte gecekondulaşmaya sebep olmakla birlikte sağlıksız kentleşmenin de yaratıcısı olmaktadır. Ayrıca kentsel yoksulların mülkiyetlerinin olmaması, kırsaldaki gibi üretme imkânlarının olmaması durumları gelir elde edemeyen bireyleri daha fazla yoksullaştırmaktadır ([Ayдын, 2014, s. 5](#)).

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında yer alan karasal yaşam hedefi de tam bu noktada devreye girmektedir. Sulak alanların artırılması, kurak alanların azaltılması, karasal ekosistemin korunmasıyla toprak bozulmalarını önlemek, ekilebilir arazilerde meydana gelen kayıpların üstesinden gelmek karasal yaşam hedefleri arasındadır.

b.) Kentsel Yoksulluk

Kentsel yoksulluk; iş olanaklarına ve herhangi bir gelire sahip olmayan bireylerin yetersiz ortamlarda barınmasıyla ortaya çıkmaktadır. Birey sağlıksız çevre şartlarında yaşamaktadır. Ayrıca bireyin sosyal koruma şartlarına sahip olmadığı ve sağlık, eğitim haklarına erişemediği yoksulluk türüdür ([Kartal & Demirhan, 2014, s. 146](#)).

Aşırı yoksul nüfus, genel olarak kentsel alanlarda yoğunlaşmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde ulusal ve yerel yönetimler; barınma, yeme içme, temiz su, vb. ihtiyaçların karşılanması için özellikle nüfusun fazla olduğu kentlerde yoğun çalışma yapmak durumundadırlar. Kentsel nüfusun yaşam

standardını yükseltmek için; kentlerdeki yaşamın, güvenli ve sürdürülebilir olmasını sağlamak, kentsel dönüşüm stratejileri ile sosyal donatısı gelişmiş konut alanları oluşturmak, kamusal yeşil alanları yaratmak gibi yerel politikalar geliştirilmesi öncelikli hedefler arasındadır.

3.1.5. Geçici Yoksulluk – Kronik Yoksulluk

a.) Geçici Yoksulluk

Kısa süreli ya da dönemsel yoksulluk olarak da adlandırılan geçici yoksulluk, bireylerin yaşam standartlarında ve refah seviyelerinde geçici olarak oluşan dalgalanmalar sonucunda meydana gelmektedir.

b.) Kronik Yoksulluk

Kronik ya da diğer bir ifadeyle kalıcı yoksulluk, yoksulluğun zaman içerisinde ve dönemsel olarak değişmemesini ve hep aynı kalması olarak tanımlanır. Kalıcı yoksulluk içerisinde bulunan kişilerin, yoksulluk durumları çok uzun bir süre, hatta tüm yaşamları boyunca aynı kalmaktadır.

Bireylerin yoksulluğunun beş yıldan uzun sürmesi, yoksulluktan kurtulmaları ihtimalinin çok düşük olması veya hiç olmaması durumu kronik yoksulluğu ifade eder. Kronik yoksulluğun süreklilik göstermesi, sosyal desteğe sahip olunmaması, yoksulluğun şiddetli olması gibi ayırıcı özellikleri vardır. Yaşanan ekonomik krizler, teknolojinin geri kalması, izlenen kötü ekonomi politikaları ve kötü yönetim, sosyal dışlanmışlık, sağlık koşullarının kötü olması, sağlıksız çevre koşulları, küreselleşme, kronik yoksulluğun başlıca sebeplerini oluşturmaktadır ([Özgüler, 2014, s. 14-142](#)).

4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Boyutu

4.1. Yoksulluğun Ölçülmesi

Dünya ülkelerinde yoksulluğun ölçülmesi için yapılması gereken en temel unsur yoksulluk tanımlanmasının doğru belirlenmesidir. İnsanların ihtiyaçları ülkelerin ve bölgelerin standartlarına göre farklılık göstermektedir. Bu sebeple yoksulluğu ölçmeye çalışan ekonomistler bireylerin yaşam şartlarını nasıl ölçmeleri gerektiğini, nasıl ortaya konulabileceği ve yoksul bireylerin refah göstergelerinin nasıl olması gerektiği hususunda birçok zorluklar yaşamaktadırlar. Bu doğrultuda yoksulluğun ölçülmesi için yoksul olan bireylerle olmayanları ayırmak adına yoksulluk sınırının (yoksulluk çizgisi) belirlenmesi, yapılması gereken ilk adım olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir adım ise yoksulluğun şiddetini ve boyutunu belirlemektir [\(Celik et al., 2017, s. 45–46\)](#).

Üç perspektife göre belirlenen yoksulluk çizgisinde; ilk yaklaşım mutlak yoksulluk sınırı, bir bireyin günlük kalori ihtiyacının karşılandığı bir gıda sepetinin maliyeti temel alınarak hesaplanan asgari gıda harcamasıdır. İkincisi ise asgari gıda harcamasıyla beraber gıda dışı harcamaları da esas alan yaklaşımdır. Üçüncüsü ise gelirin belirli bir orandan fazlasını gıda harcamasına ayıran bireylerin yoksul kabul edildiği yaklaşımdır [\(Aksan, 2012, s. 12\)](#). Ayrıca ilk olarak UNDP’nin 1997 yılında yayımladığı İnsani Gelişme Raporu’nda ortaya çıkan insani yoksulluk kavramıyla beraber insani yoksulluğu hesaplayabilmek amacıyla İnsani Yoksulluk Endeksi geliştirilmiştir. Bu endeks gelişmekte olan ülkelerin esas alınmasıyla ve genel olarak toplumdaki bireylerin ortalama yaşam süreleri, eğitim seviyeleri, orta düzey bir yaşam

standartı (sağlıklı içme suyuna erişemeyen nüfusun yüzdesi ve temel sağlık imkanları olmayan nüfusun yüzdesi), 5 yaşın altındaki yeterli beslenmeyen çocuklar ve bu sebeple ciddi oranda zayıf olan çocukların yüzde oranlarıyla değerlendirilmektedir [\(Emin, 2018\)](#).

4.2. Dünyada Yoksulluğun Boyutu

Yoksulluk olgusunun sadece az gelişmiş ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de yaşanması ülkeler arasındaki eşitsizlikleri de giderek artmıştır. Genel olarak yoksulluğun yoğun olduğu ülkeler yoksulluğun az olduğu ülkelere göre daha yavaş büyüdüğü için ülkeler arasındaki gelir farkı da giderek bir uçurum haline gelmiştir. Dünya genelinde günlük olarak açlık ve açlığın sebep olduğu yan etkilerden ölen insan sayısı 100 bin civarındadır. Temiz ve sağlıklı suya ulaşamayan insan sayısı ise 1 milyardır. Avrupa ile Afrika kıtalarının insan ömrüne baktığımızda ortalama olarak aralarında 25 yıl fark bulunmaktadır [\(Arpacıoğlu & Yıldırım, 2011, s. 64–65\)](#). Fakat dünyadaki ülkeleri birbiriyle yoksulluk bakımından karşılaştırmak doğru değildir. Ülkeleri gelişmişlik düzeylerine göre karşılaştırmak gerekmektedir. Çünkü ülkelerin kendi içinde yaptığı zengin fakir değerlendirmelerinde bile farklılıklar görülebilmektedir [\(Özdemir, 2014, s. 25\)](#).

Küresel anlamda yoksulluk konusunda Dünya Bankası yoksulluğu ekonomik maddi gelir ekseninde tanımlarken UNDP’nin temel konularından olan yoksulluk, açık bir tanımla, insani gelişme için zorunlu olan hayat boyu sağlık, özgürlük, refah içinde bir yaşam, toplumda saygınlık gibi unsurlardan mahrum olma şeklinde tanımlanarak kavramın sadece maddi bir içeriğe sahip olduğu algısı engellenmiştir. UNDP’nin hesapladığı ve yoksulluğun boyutu hakkında fikir veren

insani gelişmişlik endeksi; yaşam beklentisi, eğitim ve gelir endekslerinin aritmetik ortalamasından oluşmaktadır. 0 ile 1 arasında seyreden endeksin 1'e yakın olması insani gelişmişliğin daha yüksek seviyede olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 1'de yıllar ve bölgeler açısından insani gelişmişlik endeksine ait verilerde yer alan söz konusu endeksin 1990 yılından itibaren istisnasız her bölgede arttığı görülmektedir. İnsani gelişmişlik endeksinin artış gösterdiği bölgeler arasında yoksulluk oranlarının en fazla azaldığı bölgeler olan Doğu Asya & Pasifik ve Güney Asya bölgeleri olmuştur. Son dönem

2019 rakamlarında 0,791 oranıyla en yüksek insani gelişmişlik endeksi oranına sahip bölge, Avrupa ve Orta Asya bölgesidir. 2019 yılı en düşük insani gelişmişlik oranı ise Sahra altı Afrika ülkeleridir. 2019 yılı insani gelişmişlik endeksinin dünya ortalamasına bakıldığında bu rakam 0,737'dir ve Güney Asya (0,641) ve Sahra-Altı Afrika (0,547) ülkeleri bu verinin altında kalmaktadır. İnsani gelişmişlik endeksi ülkeler açısından değerlendirildiğinde son dönem 2020 İnsani Gelişmişlik Raporuna göre açıklanan değerlere göre bölgelerde bir artış söz konusu olsa da durum pek de iç açıcı değildir.

Tablo 1: Bölgelere Göre İnsani Gelişmişlik Endeksi Oranları

Bölge	1990	2000	2010	2015	2019
Doğu Asya & Pasifik	0,516	0,593	0,686	0,720	0,747
Avrupa & Orta Asya	0,651	0,665	0,731	0,756	0,791
Latin Amerika & Karayipler	0,625	0,684	0,734	0,751	0,766
Güney Asya	0,437	0,503	0,586	0,621	0,641
Sahra-Altı Afrika	0,400	0,422	0,499	0,523	0,547
Dünya	0,597	0,641	0,697	0,717	0,737

Kaynak: (UNDP, 2015, s. 215; UNDP, 2016, s. 205, UNDP, 2020, s. 244).

Doğu Asya & Pasifik bölgesinde insani gelişmişlik endeksinin artmasının temel nedenleri arasında süreç içerisinde kişi başına düşen gelirlerin artması da gösterilmektedir. Bir sonraki önemli faktör tahmini yaşam süresi olarak gösterilse de belli bir süreye kadar önemini korumuştur. Sonraki dönemlerde ortalama ve beklenen eğitim sürelerindeki artışlar daha fazla önem kazanmaya başlamıştır.

İnsani gelişmişlik endeksinin düşük olduğu ülkelerde yoksulluğa neden olan tüm faktörlerin ve boyutların hali hazırda mevcut olduğu görülmektedir. Sağlık koşullarının

diğer bölgelere göre daha kötü olması ve yoksulluğun şiddetinin çok fazla olduğu Sahra-Altı Afrika'da tahmini yaşam süresinin (58,9 yıl) kısa olması (Güney Asya bölgesinden 10 yıl daha kısa), ortalama eğitim sürelerinin en az olması gibi faktörler bu durumu kanıtlar niteliktedir. Örneğin Afrika ülkeleri ortalama 5,4 yıl ile dünyada en az eğitim süresine sahip ülkeler olarak değerlendirilmektedir. Bahsi geçen veriler göstermektedir ki, sağlık ve eğitim ve ha keza yaşamsal öneme sahip alanlarda yapılacak olan yatırımlar, girişimler, politikalar insanların yaşam kalitesinde oldukça bir iyileşme ve ilerleme sağlayacaktır. Bunların

gerçekleşmesini sağlayacak ekonomik büyümenin ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ise hem ülke içi hem de ülke dışı gelişmelere bağlı bir olgudur. İç faktörler arasında ülkede yaşanan gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılması, yolsuzlukların azaltılması, sosyal korumaların ve güvencelerin devlet tarafından sağlanması yaşanan büyümenin topluma pozitif anlamda yansımaları gösterecektir. Buna karşın küresel gıda ve doğal kaynak fiyatlarındaki değişimler, son dönemde yaşanan ülkeler arası yaşanan ticaret savaşı gibi gelişmiş ülkeler arasındaki mevcut ilişkiler, küresel finansal piyasalara erişim ise yoksul ülkelerin ekonomik büyümesini etkileyebilecek dış faktörler arasında yer almaktadır ([Emin, 2018](#)).

Son dönemde BM tarafından COVID-19 salgınının da etkisiyle 2021'de dünyada 235 milyon kişinin yardıma ve korunmaya ihtiyaç duyacağı açıklanmaktadır. Dünya Bankası'nın COVID-19 salgınıyla ilgili açıkladığı raporlarda ise, salgınla daralan ticaret hacmi ve küresel ticari ve ekonomik daralmanın dünya nüfusunun yüzde 1,4'ünü aşırı yoksulluğa sürükleyeceği ve bu durumun "kalkınmanın artırılması ve yoksulluğun azaltılması mücadelesinde ciddi bir gerilemeye" neden olacağı belirtilmektedir. Raporunda dünyada halen 115 milyon kişinin aşırı yoksulluk içinde yaşamaya çalıştığı, COVID-19 salgını sebebiyle bu sayıya 88 milyon kişinin daha eklenme ihtimali öngörülmektedir. Yoksulluk içinde yaşayan kesimin 2020 yılı için dünya nüfusunun yüzde 9,1 ile 9,4'üne denk geldiği dile getirilmektedir. 2017 yılında yaşanan küresel mali krizinde etkisiyle aşırı yoksulluk oranında son 20 yılın ilk artışının görüldüğü bu oranın yüzde 9,2 olduğu ifade edilmektedir. Dünya Bankası aşırı yoksulluk sınırını 2020

yılı için günlük 1,90 dolar (yaklaşık 15 Türk Lirası) civarında değerlendirmektedir. Eğer salgın olmasaydı yapılan tahminlerde aşırı yoksulluğun 2019 yılı için yüzde 8,4 ve 2021 yılı için ise yüzde 7,5'e gerileyeceği hesaplanmaktadır. Raporunda, acil ve kalıcı çözümler olmaması halinde 2030 yılında aşırı yoksulluğun yüzde 3'e düşürülmesi hedefine ulaşılmasının imkânsız olduğu ve zaten yüksek yoksulluğa sahip ülkelerde bu durumun derinleşeceği vurgulanmaktadır ([Euronews, 2020](#)).

COVID-19 salgınıyla beraber önemli çalışmalara imza atan İngiliz yardım kuruluşu Oxfam, eşitsizliklerle ilgili yayınladığı 2021 Eşitsizlik Virüsü Raporu'nda birçok kişinin işini kaybettiğini, çok sayıda işletmenin iflas ettiğini ancak milyarderlerin bu süreçte zarar görmediği ya da daha da güçlendiği öngörüsüyle var olan yoksulluk ve eşitsizlik sorununa farklı bir bakış açısını göz önüne sermektedir. Ayrıca rapor dünyanın en varlıklı bin kişisinin, 9 ay içinde pandemi öncesindeki mali konumlarına tekrar dönebildiği, yoksullar için ise bu sürenin 10 yıla kadar çıkabileceğini açıklamaktadır. Öte yandan dünyanın en varlıklı 10 kişisinin salgın sonrası servetlerinin daha da artacağı ifade edilen raporda aslında en zenginlerin tüm varlıklarının bütün dünyada herkesin aşı olmasına imkan sağlayacak kadar fazla olduğu gibi ilginç bir saptamaya da yer verilmektedir ([Euronews, 2021b](#)). Bu öngörülerin ve tespitlerin dahilinde OECD, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin de son yayınladığı raporlarda bu görüşlerin paralelindedir ve raporlarda COVID-19 salgını sebebiyle dünyada gelir dağılımının toplum ve bireyler arasında daha fazla bozulacağı ve yoksulluğun derinleşeceği yönünde açıklamalar yer almaktadır.

4.3. Türkiye’de Yoksulluğun Boyutu

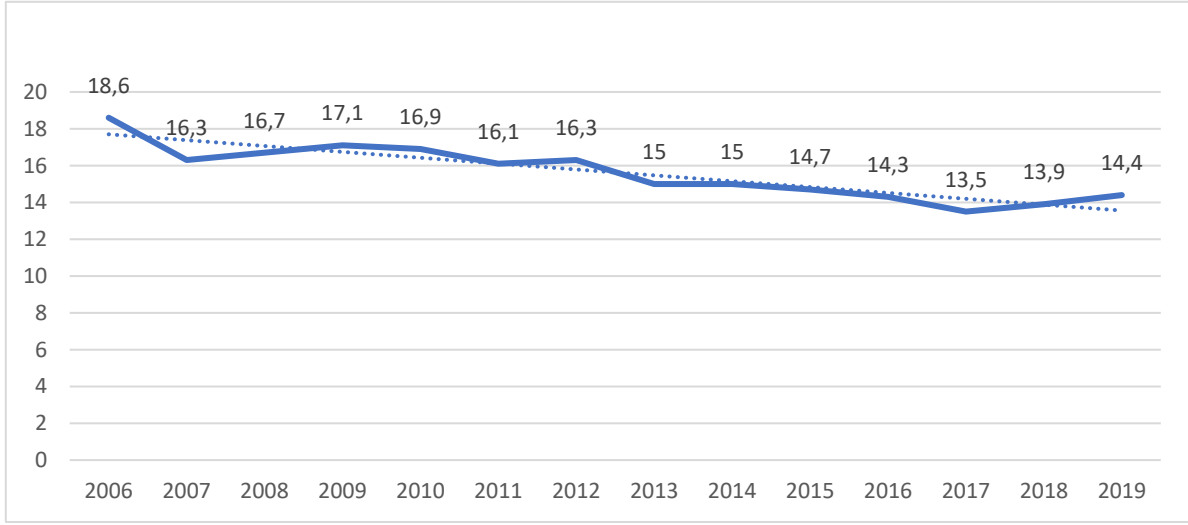
Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ekseninde yoksulluğun her türünü ve boyutunu ortadan kaldırma noktasında, savunmasız durumda olan kırılgan grupların durumunun iyileştirilmesinin hedeflendiği, temel kaynaklar ve hizmetlere erişimin artırılması ve çatışmalar ile iklim temelli afetlerden etkilenen toplumların desteklenmesini içeren önemli ve radikal bir taahhüt olduğu her fırsatta vurgulanmaktadır. Yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik planlanan hedefler, aşırı yoksulluktan ve diğer pek çok mahrum kalınan faktörlerle herkesin eşit bir şekilde istifade etmesini ana hedef olarak almıştır. Hedeflerinin bazıları; aşırı yoksulluğun herkes (kadın, erkek, çocuk için en az yarıya indirilmesi) için ortadan kaldırılması, ulusal şartlara uygun sosyal koruma sistemlerinin herkes için uygulanması, 2030’a kadar yoksul ve kırılgan kesimin dayanıklılık kazanmalarının sağlanması, ekonomik sosyal ve çevresel şoklardan, afetlerden asgari düzeyde etkilenmelerinin sağlanması, herkesin en azından temel besin ihtiyaçlarına erişiminin sağlanması olarak sıralanmaktadır (Özdemir & Oğuz, 2018, s. 778).

Yoksulluğun genel anlamda sayısal verilerle istatistiksel olarak sunulması Türkiye’de Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de yoksulluk sınırı ve yoksulluk oranı ilk kez TÜİK’in 2002 yılında hazırladığı Hanehalkı Bütçe Anketi ile açıklanmıştır. Sonraki yıllarda da ilgili araştırmalar devam etmiştir. Türkiye’de

yoksullukla ilgili verilerin yeterli argümanların tam olarak sağlanamaması ve yoksulluk düzeyini belirleme yöntemlerinin fazla olması ve farklılık içermesinden dolayı geçmişten günümüze yoksulluğun nasıl bir seyir izlediği hususunda net bir yargıya varmak her zaman zor olmuştur (Sarısoy & Koç, 2010, s. 333–334).

Dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de yoksulluğa sebep olan faktörler çok boyutludur. Bu faktörler başta insanların temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak gelir elde etme durumlarının olmaması, yetersiz sağlık, altyapı, eğitim, kırsaldan kente göç gibi birçok nedene dayanmaktadır. Aslında yoksulluk sebeplerine bakıldığında ülke içinde subjektiflik söz konusu olsa da dünyadaki nedenlerle ortaklıklar da içermektedir. Yaşanan yoksulluk ve işsizlik problemlerinin göçlerle kentlere taşınması; çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın artmasıyla beraber yoksul kesimin ekonomik ve sosyal hayattan dışlanması, eğitim ve sağlık imkanlarından yararlanamaması, sağlıksız çevre koşullarında yaşamak zorunda kalması yoksulluğun şiddetini daha da artırmıştır. Kent yoksulluğunun artmasıyla eşitsizliklerin artması, işsiz, eğitimsiz ve niteliksiz bireylerin bir araya gelmesi yaşanan suç ve şiddet olaylarının da artması meselenin özünde sadece ekonomik değil sosyal boyutta da ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Özgüler, 2014, s. 186–188).

Bu bölümde Türkiye’de yoksulluk oranları ve yoksulluk açığı değerleri TÜİK’ten derlenen sayısal verilerle analiz edilmiştir.

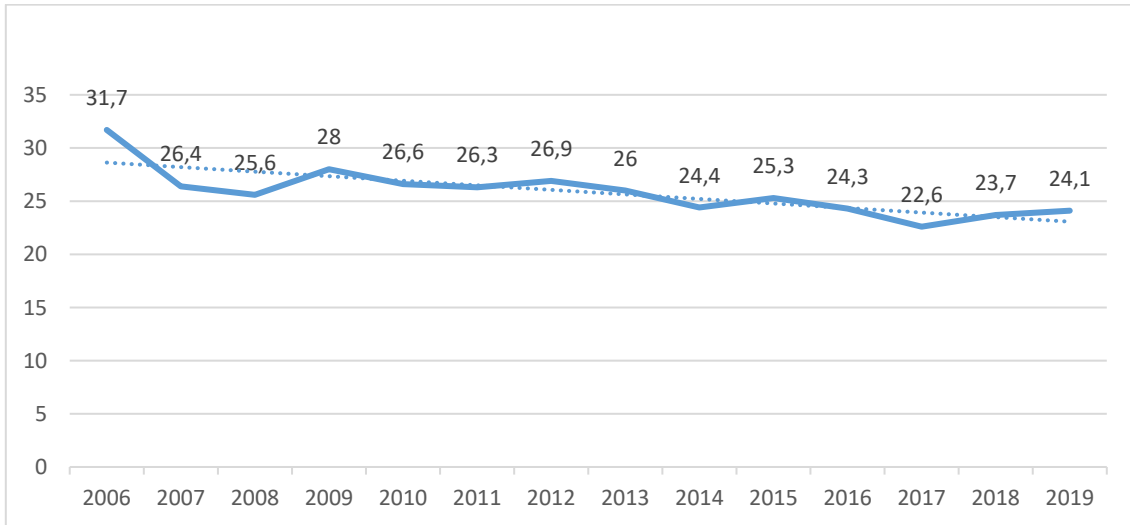
Grafik 2: Türkiye Yoksulluk Oranı Değerleri (%)

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları İstatistik Değerleri

Grafik 2'de TÜİK'in açıkladığı eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan 2006-2019 yıllarında Türkiye'de yoksulluk oranları yer almaktadır. Grafik 2'ye göre belirtilen yıllarda yoksulluk oranı çeşitli dalgalanmalarla birlikte azalış şeklinde bir seyir göstermektedir. Yoksulluk oranının en yüksek olduğu yıl 18,6 ile 2006 yılı iken en düşük olduğu yıl 13,5 ile 2017 yılıdır. 2019 yılında tekrar bir yükselişe geçmiştir. Son

dönemde yaşanan salgının etkilerinin de dahil edildiği yıl ve rakamlar dahil edilmemiştir.

Yoksulluğun belirlenmesinde önemli olan yaklaşım olan yoksulluk açığı değerleri, yoksulluğun şiddeti, derecesi hakkında bilgi sunmaktadır. Yoksulluk açığı değerinin 100'e yaklaşması şiddetin arttığını ve çok ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. Yoksulluk açığı değeri küçüldükçe yoksulluğun şiddeti de azalmaktadır.

Grafik 3: Türkiye Yoksulluk Açığı Değerleri

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları İstatistik Değerleri

Grafik 3'te 2006-2019 dönemi yoksulluk açığı değerleri ele alındığında yoksulluğun en şiddetli olduğu yıl 31,7 oranıyla 2006 yılında görülmektedir. Yoksulluk açığı oranının arttığı ve en yüksek olduğu ikinci yıl ise 28 ile 2009 yılıdır. Yoksulluk açığının 2017 yılında 22,6 ile en düşük seviye düştüğü görülmektedir. 2019 yılında ise bu değer artma eğilimine girdiğini görülmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve politik istikrarsızlıklar da ele alındığında elbette ki bu dalgalanmaları değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır.

Son dönemde Dünya Bankası'ndan yapılan açıklamada, Türkiye'de 2019 yılında yoksulluk oranının art arda ikinci yıl da artarak 2020'de

yükseldiği ve bu oranın salgın öncesi seviyelere dönmesinin zor olacağı bilgisi paylaşılmıştır. Bu bilgilerin akabinde istihdamı korumaya yönelik işten çıkarılma yasağı uygulamalarına rağmen 2020 yıl ortalarında binlerce kişi istihdamın dışında kalmış ve 2020 yılın sonuna doğru her ne kadar bir toparlanma yaşanmış olsa da kadınlar, gençler, nitelikli olmayan ve kayıt dışı çalışanlar bu toparlanmanın gerisinde kalmıştır. Bu doğrultuda düşük gelirli hane halklarını etkileyen yüksek enflasyonun da yaşanması yoksulluğun şiddetini iyice artırmıştır ([Euronews, 2021a](#)).

Tablo2: 2020 Yılı İnsani Gelişmişlik Endeksi Raporuna Göre (2019 yılı baz alınmıştır.)

İnsani Gelişmişlik Grupları	Değerler	Ülkeler	Sıralama	Değerler
Çok Yüksek İnsani Gelişmişlik	0,898	Norveç	1	0,957
Yüksek İnsani Gelişmişlik	0,753	İrlanda	2	0,955
Orta İnsani Gelişmişlik	0,631	İsviçre	3	0,949
Düşük İnsani Gelişmişlik	0,513	Türkiye	54	0,820
		Çad	187	0,398
		Orta Afrika Cumhuriyeti	188	0,397
		Nijerya	189	0,394
Dünya Ortalaması	0,737			

Kaynak: (UNDP, 2020).

Türkiye'nin yoksullukla ilgili mevcut durumunu çok boyutlu yoksulluk çalışmalarında kullanılan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ile değerlendirecek olursak sağlıklı ve kaliteli bir yaşam, yeterli eğitime sahip olma gibi ölçütler noktasında insani gelişmişlik endeksi önemli düzeyde veriler sunmaktadır. İnsanların içinde oldukları

ekonominin refahından ziyade insan hayatının refahının kalitesini açıklayan İGE gelir artışını dahi insani gelişme de bir amaç değil araç olarak görmektedir. Birleşmiş Milletler'in İnsani Gelişme Endeksi'nde kullandığı üç değişken, bulunmaktadır. Bu üç temel değişken; sağlıklı yaşamak; eğitim olanağına sahip olmak ve insan onuruna yaraşır bir

hayat için gerekli kaynaklara ulaşabilmek olarak açıklanmaktadır ([İNGEV, 2021](#)).

2020 yılı İnsani Gelişmişlik Endeksi Raporu'na göre hazırlanan Tablo 2'ye bakıldığında 2020 yılı Türkiye insani gelişmişlik değeri 0,820'dir. Bu değer ile Türkiye insani gelişmişlik grupları arasında yüksek insani gelişmişlik göstermektedir ve 0,737 olarak belirlenen dünya ortalamasının ve 0,753 olarak belirlenen yüksek insani gelişmişlik değerinin üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak 0,898 olarak belirlenen çok yüksek insani gelişmişlik endeksinin altında yer almaktadır. 2020 İnsani Geliştirme Raporu'na (UNDP) göre 189 ülke arasında Türkiye 54. sırada yerini almıştır. UNDP verilerine göre Norveç, İsviçre gibi ülkelerin insani gelişmişlik endeksleri Orta Afrika Cumhuriyeti, Nijer, Çad gibi yoksulluğun yüksek olduğu ülkelere göre üç kat daha yüksektir.

Dünyada en çok bilinen kalkınma göstergelerinden biri olan endekse göre İnsani Gelişme Endeksi'nde 0,957'lik değerle Norveç ilk sırada yer almıştır. İrlanda 0,955'lik ve İsviçre 0,949'luk değerle sırasıyla ikinci ve üçüncü olarak listede yer almıştır. İnsani

5. Sonuç

Birleşmiş Milletlerin 25 Eylül 2015 tarihinde New York'ta düzenlediği konferansta belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile 2000 Yılında yine Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen Bin Yıllık Kalkınma Hedeflerinin de ilkini "Yoksullukla Mücadele" oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, yoksulluk sorununun derinlemesine ve net bir şekilde çözümlenmesinde oldukça ciddi bir

Gelişme Endeksi değeriyle listenin en altında yer alan ülkeler ise 0,398'lik değerle, Çad 0,397'lik değerle, Orta Afrika Cumhuriyeti ve 0,394'lük değerle Nijer listede en sonda yer almıştır. İnsani gelişmedeki ilerlemenin ölçütü olan endekste Türkiye'nin son 29 yılda önemli bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Türkiye'nin 1990'da 0,583 olarak hesaplanan endeks değeri 0,820'ye çıkarak toplamda yüzde 40,7'lik artış göstermiştir.

Ülkelerin birbirleriyle mümkün olduğunca iyi biçimde kıyaslanabilmesi için insani gelişmişlik endeksi, özellikle doğu beklenen ortalama yaşam süresi verileri, hayatları boyunca ortalama öğrenim süresi ve beklenen öğrenim süresi verileri ve kişi başına GSMH verileri gibi uluslararası kuruluşlardan elde edilen veriler temel alınmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'de 1990-2019 yılları arasında beklenen yaşam süresi 77,7'ye, ortalama öğrenim 8,1'e, beklenen öğrenim süresi ise 16,6'ya ulaşarak yukarı doğru artış eğilimleri göstermiştir. Ayrıca bu dönemde ülkedeki refah anlamında önemli bir gösterge olan kişi başına GSMH'nin yaklaşık yüzde 121,4'lük bir artış gösterdiği de belirtilmektedir ([Assa et al.,2020](#)).

değerlendirme niteliği taşımaktadır. En kırılgan durumda olanların durumlarının iyileştirilmesinin hedeflenmesi, temel kaynaklar ve hizmetlere erişimlerinin artırılması, afetlerden ve salgınlardan etkilenen toplumların desteklenmesi, mülteci ve göçmenler için daha sağlıklı yaşam alanlarının oluşturulması yoksulluk probleminin üstesinden gelmek için öncelikli hedefler arasında olmalıdır. Yoksulluğun insanlığın sorunu olmaktan çıkarma çabası hem günümüzde hem de gelecek nesil için ulvi bir

amaçtır. Bu amaca ilişkin plan ve programlar dahilinde küresel ve kurumsal çözüm arayışlarının olduğu ve buna yönelik adımlar atıldığı çalışma genelinde değerlendirilmiştir.

Gelir dağılımında eşitsizlikle başlayıp; insanların yaşamlarının sürdürülebilmeleri için temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak durumda olmalarıyla, gerekli olan sağlık ve eğitim gibi alanlarının yetersizliğiyle artan yoksulluk, dünyada da Türkiye’de de insanlığın birincil problemidir. Küresel adaletsizlik, eşitsizlik ve yoksulluk sorunlarının çözümlerine dair politikaların ve programların nihai hedefe varması ülkelerin bu konuda nasıl yönetildiğine bu konuda ısrarlı iyileştirme girişimlerine ve insanların da kararlılıklarına bağlıdır. Bireyler arasındaki eşitsizlik sadece ülke içindeki farklılıktan kaynaklanmamaktadır. Ülkelerin kalkınma niteliklerinin farklı olması da bu aşamada önem taşımaktadır. Her ne kadar araştırmalar gelişmekte olan ülkelerde hükümetler tarafından sağlık, eğitim, sosyal yardım için daha fazla harcama ve reformların yapılmasının gelir dağılımı üzerinde müspet sonuçlara yol açacağı yönünde göstergeler sunsa da yoksulluğun azaltılması ve hayat standartlarının iyileştirilmesi doğrultusunda insanların kendi niteliklerini arttırıp bunu ortaya koyabilecekleri uygun ve ideal bir düzenin sağlanması en mühim olanıdır.

Dünyada sürekli değişen ekonomik ve politik dalgalanmalar paralelinde Türkiye’de ulusal yoksulluk tanımlamalarının değiştiği ve yeni bir boyut kazandığı görülmektedir. Kırılgan ve yoksul kesimler için temel ihtiyaçlara ulaşımının artırılması, gelir eşitsizliğinin en aza indirilmesi, sosyal güvenlik sistemlerinin önemli ölçüde odağa alınması ve ekonomik anlamda refaha ermeleri hedeflerini temel alan Türkiye, 2000-2016 döneminde politika-proje geliştirme başlıklarında önemli

adımlar atmıştır. Ancak bölgesel eşitsizlikler ve kırılgan kesimlerde yoksulluğun azaltılması noktasında zayıflıkları tam anlamıyla giderememiştir. Son dönem tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgınıyla birlikte diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de uygulanan politikaların ve projelerin içeriği, ekonomik anlamda ağır maliyetlerle değişme zorunluluğu taşımaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda insanoğlunun dünya üzerinde yarattığı tahribatın sonuçları; küresel ormanlar, sulak alanlar, çayırlar ve tarımsal alanlara yönelik önemli çalışmalarla hafifletilmeye çalışılırken, yaşanan bu küresel salgınla; iklim değişikliği krizi, eşitsizlik krizi ve küresel mali kriz eş anlı olarak yaşanmaya başlanmıştır. Salgın öncesinde toplumlar arasında eşit bölüşümün sağlanması temel hedef olarak görülmektedir. Oysa şu an, yeterli gıda erişimi güvenliği olmayanların ve salgına karşı korunmaya yönelik hizmetlerden yararlanamayan insanların sayısı milyonlar artarak yükselmiştir. Bu durum insani gelişmişlikle ilgili rakamların ve eşitsizliklerin değişeceğini göstermektedir. Çalışmada sayısal verilerle bahsettiğimiz insani gelişmişlik endeksi eşitsizlikleri gösteren nitelikli bir ölçüttür, ancak artık tek başına yeterli değildir. Çünkü toplumların birebirde yaşadıkları zorluklar, problemler farklıdır ve salgınla birlikte zemin değiştirmiştir. Salgının ardından ekonomide artan gıda fiyatlarının bir süre sonra temel besin ihtiyacını gideremeyen yoksul insanların açlık sorununu tetikleyeceği beklenirken, artan konut fiyatları ise gıdaya erişme problemi yaşayanların yanı sıra belki de barınma krizini de beraberinde getirecektir. Ayrıca artan maliyetler ve fiyatlar göstermektedir ki, COVID-19, salgına karşı korunma ve sağlık hizmetlerine erişimi

sağlayamayan ülkelerin, yani yoksul ülkelerin salgını olacaktır.

Yoksulluk sorununa yeni tanımlar kazandıran, ekonomiyi sarsan, iktisadi dinamikleri değiştiren COVID-19'un veya gelecek zamanda buna benzer beklenmedik salgınların etkilerini; giderme, hafifletme, önlem alma zorunluluğu tüm dünya ülke

ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de önemli ve istikrarlı bir dönüşümün gerekliliğini göstermektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde insan refahının esas olduğu ve toplumun insan onuruna yakışan bir yaşam sürmesi adına doğru ve köklü politikalar zorunlu bir ihtiyaç konumundadır.

Kaynakça

- Açıkgöz, R. & Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye'de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 1(1), 76-117.
- Ağca, B. (2002). Dünya sürdürülebilir kalkınma zirvesi (Johannesburg. 26 Ağustos- 4 Eylül 2002) / T.C. Dışişleri Bakanlığı. Dışişleri Bakanlığı Yayınları/. https://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa
- Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün toplumsal görünüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 27. 9-19. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=85635370&site=ehost-live>
- Akyıldız, F. (2011). Binyıl kalkınma hedefleri. İnsan hakları ve demokrasi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(14). 39-60.
- Alagöz, M. (2004). Sürdürülebilir kalkınmanın paradigması. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 1-23.
- Ar, H. & Uğuz, S. Ç. (2017). The role of tourism in sustainable development. *The Journal of International Social Research*. 10(49), 521-530.
- Arpacıoğlu, Ö. & Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye'de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 60. <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/view/5000066566>
- Arslan, Y. D. D. R. & Ayhan, E. E. (2017). Hanehal Bireylerinin yoksulluk algısı üzerine bir araştırma: Bartın il örneği. *Int. Journal of Management Economics and Business*, 13(13), 644-653. doi:[10.17130/ijmeb.2017ICMEB1735429](https://doi.org/10.17130/ijmeb.2017ICMEB1735429)
- Assa, J., Calderon, C., Fernanda Pavez Esbry, R. F., Hsu, Y., Kovacevic, M., Lengfelder, C. Lutz, B., Mirza, T., Nayyar, S., Pasanen, J., Vázquez, C. R., Tapia, H. & Zhang, Y. (2020). 2020 İnsani gelişme raporu | United Nations Development Programme. United Nations Development Programme. <https://www.undp.org/tr/turkey/news/2020-insani-gelisme-raporu>
- Aydın, D. (2014). *Küreselleşme ve yoksulluk* (pp. 1-17).
- Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 0(50), 1011-1028. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/891/9943>
- Çelik, K. Vural. İ. Y. & Tuncer, G. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun genel görünümü: 2002 sonrası döneme ilişkin bir değerlendirme. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 41-79.
- Çokadar, S. N. (2019). *Küreselleşen yoksulluk*. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER). https://insamer.com/tr/kuresellesen-yoksulluk_2433.html
- Coşkun, S. & Tireli, M. (2010). Dünya bankası ve UNDP'NİN küreselleşme - Yoksulluk ilişkisine yönelik yaklaşımları. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. 1(1). 41-55.
- Emin, E. (2018). *Küresel adaletsizlik dünya yoksulluk ve eşitsizlik raporu 2018*. İNSAMER. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. https://insamer.com/tr/kuresel-adaletsizlik-dunya-yoksulluk-ve-esitsizlik-raporu-2018_1682.html

- Euronews. (2020). BM: 2021'de 235 milyon kişi insani yardıma ve korumaya ihtiyaç duyacak | Euronews. Euronews. <https://tr.euronews.com/2020/12/01/bm-2021-de-235-milyon-kisi-insani-yard-ma-ve-korumaya-ihtiyac-duyacak>
- Euronews. (2021a). Dünya Bankası: Türkiye'de yoksulluk oranı yüzde 12.2'ye yükseldi | Euronews. Euronews. <https://tr.euronews.com/2021/04/27/dunya-bankas-turkiye-de-yoksulluk-oran-yuzde-12-2-ye-yukseldi>
- Euronews. (2021b). Oxfam: En en zenginler pandemiden madden zarar görmedi. daha da güçlendi | Euronews. Euronews. <https://tr.euronews.com/2021/01/25/oxfam-en-en-zenginler-pandemiden-madden-zarar-gormedi-daha-da-guclendi>
- Halişçelik, E. (2015). Binyıl kalkınma hedefleri ve yoksul odaklı büyüme: Yükselen ekonomiler üzerine ampirik bir analiz.
- İNGEV. (2021). İnsani Gelişme Nedir? İnsani Gelişme Vakfı. <https://ingev.org/insani-gelisime-nedir/>
- Kartal, N. & Demirhan, Y. (2014). Türkiye'de kentsel yoksulluğun kırsal nedenleri ve çözüm önerileri üzerine. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 131–151.
- Önder, Ş. & Ağca, A. (2018). İşletmelerin risk gruplarına göre çevresel sürdürülebilirlik uygulamaları: BIST 100 Endeksinde Bir uygulama. Environmental Sustainability Practices by Businesses ' Risk Groups : An Application in BIST 100 Index 2 . Sürdürülebilirlik . *Sürdürülebilir Kalkı. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 77–89.
- Özdemir, B. (2014). *Yoksullukla mücadelede sivil toplum örgütlerinin rolü*. Yüksek Lisans Tezi.
- Özdemir, Ö. A. & Oğuz, İ. H. (2018). Sürdürülebilir kalkınma perspektifinden yoksulluk olgusu. *The Journal of International Social Research*, 11(55), 770–781. doi: [10.17719/jisr.20185537248](https://doi.org/10.17719/jisr.20185537248)
- Özgüler, V. (2014). *Gelir servet ve yoksulluk*.
- Öztürk, Ş. (2008). Kırsal yoksulluk ve neo-liberal ekonomi politikalar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 605–634. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/ozturk_sinasi.pdf
- Sapancalı, F. (2001). Yeni dünya düzeni ve küresel yoksulluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 115–140. doi: [10.1111/1468-0297.00687](https://doi.org/10.1111/1468-0297.00687)
- Sarısoy, İ. & Koç, S. (2010). Türkiye'de kamu sosyal transfer harcamalarının yoksulluğu azaltmadaki etkilerinin ekonometrik analizi. *Maliye Dergisi*, 158, 326–348. http://akademikpersonel.kocaeli.edu.tr/selcukkoc/diger/selcukkoc19.02.2013_05.02.53diger.pdf
- Taş, H. Y. & Özcan, S. (2012). Türkiye 'de ve Dünya 'da yoksulluk üzerine bir araştırma. *Büyüme ve Gelişme III Dergisi*, May 2012, 2–9.
- Topgül, S. (2013). Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277–297. <http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423875011.pdf>
- UNDP. (2021). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri / Birleşmiş milletler geliştirme programı. United Nations Development Programme. https://www.undp.org/sustainable-development-goals?c_src=CENTRAL&c_src2=GSR#no-poverty
- Yaşar, S. & Taşar, M. O. (2019). Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(38), 118–144. doi: [10.30976/susead.462905](https://doi.org/10.30976/susead.462905)